

JÁN GALLIK – RENÁTA PAVLOVÁ *

Cnosti a hodnoty v tvorbe, myslení a živote Pavla Straussa¹

GALLIK, J. – PAVLOVÁ, R.: Virtues and Values in the Work, Thinking and Life of Pavol Strauss. *Slavica Slovaca*, 59, 2024, No 3, pp. 487-494 (Bratislava).

The important Slovak thinker, essayist, poet and physician Pavol Strauss (1912 – 1994) created the Christian line in the spectrum of Central European cultural development with his testimony of life and work. Within the literary context of the 20th century, it is possible to connect his work to generational comrades from Slovak Catholic modernism. The aim of the study is to analyse the values and virtues in the selected work of Paul Strauss. Because in Christianity, a system of virtues was gradually formed, which have their hierarchy in the spiritual life of a person. A good person should use these abilities correctly. The four cardinal virtues (wisdom, fortitude, meekness, justice) are particularly important, with which many other human moral virtues are closely related. Several testimonies that Pavol Strauss was characterized by those virtues can be found on the website <http://www.pavolstrauss.sk/>, where *Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa* [Society of Friends of Dr. Pavol Strauss] has been trying to provide a broader scientific and popular education about his life and work. It usually publishes the magazine *Listy Pavla Straussa* [Letters of Pavol Strauss] once or twice a year, participates in the publication of the author's work in various book re-editions, archives many sources, information and links to television documentaries and radio programmes dedicated to him. The given analysis of values and virtues in the selected work of Pavol Strauss thus brings an interpretive view of how they are reflected in the consciousness of the contemporary recipient.

Pavol Strauss, values, virtues, literary creation, analysis, interpretation.

1. Úvod

Významný slovenský mysliteľ, lekár a esejista Pavol Strauss (1912–1994), ktorého umeleckú existenciu v mnohých rozmeroch formovala i poézia, pretože písal básne celý život, od mladosti až do osemdesiatky, a byť básnikom bolo jeho najvyššou literárnou ambíciou,² svojím svedectvom života a tvorby kreoval kresťanskú líniu v spektre stredoeurópskeho kultúrneho vývoja. V rámci literárneho kontextu 20. storočia možno napojiť jeho tvorbu na generačných druhov zo slovenskej katolíckej moderny. Július Pašteka ho radí k „laickým predstaviteľom tejto skupiny (ako Motulko, Strmeň, Turčány). S jej kňazskými predstaviteľmi, s básnikom Jankom Silanom či s teológmi Ladislavom Hanusom a Jozefom Kútnikom, spájali ho viac než priateľské

* Doc. PhDr. Ján Gallik, PhD., ORCID 0000-0003-4125-8887, Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr, Fakulta stredoeurópskych štúdií, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, email: jgallik@ukf.sk. PhDr. Renáta Pavlová, PhD., ORCID 0000-0002-0665-3702, Institut für Slavistik, Universität Regensburg, email: renatapavlova11@gmail.com.

¹ Štúdiá vznikla na základe riešenia projektu Hodnoty a cnosti v diele, v myslení a v živote Pavla Straussa (ZML-2023/1-373:191006).

² Pre Pavla Straussa však bolo skôr typické, že mal sklon viac lyrizovať prózu než pestovať pevné lyrické útvary, ako na to poukázal v úvodnej štúdií do Straussovho zobrazeného literárneho a mysliteľského diela (VIII. zväzok) s názvom *Slovenské básne* literárny vedec Július Pašteka. I v tomto bol špecifickým typom autora, ako napríklad v českom kontexte prozaik, dramatik a básnik Julius Zeyer (1841–1901), ktorý bol často spájaný s autormi českej katolíckej moderny a dokonca má rovnako židovský pôvod ako P. Strauss. Lyrizáciu Zeyerovho epického diela bližšie analyzoval v štúdií *Zeyer's Epicism and Lyricism* jazykovedec a literárny vedec Martin Schacherl.

vzťahy. On si vyšliapal vlastnú, paralelne nekňazskú cestu (ako ukazujú jeho eseje, reflexie, denníky). Ako konvertita a katolícky intelektuál svetonázorovo bol blízky celej tejto moderne orientovanej skupine (R. Dilong, J. Haranta, S. Veigl, P. Oliva), no literárne napájal sa z európskych prameňov (hlavne nemeckých), aj sa vyvíjal vlastným smerom. Hneď po druhej svetovej vojne vyzdvihoval náboženskú poéziu, poéziu adorácie, meditácie, spiritualizácie. Povojnovými zbierkami bol nútený reagovať na dehumanizáciu doby, deformáciu človeka, desakralizáciu poézie.³ Dôležitým krokom v kontexte začlenenia jeho tvorby k spomenutému zoskupeniu bolo i vydanie zborníka vedeckých štúdií z medzinárodnej konferencie s názvom *Pavol Strauss a katolícka moderna* (2014), ktorého editorom je Ján Gallik.

Literárny vedec a univerzitný profesor Andrej Červenák v televíznom dokumente *Profily*⁴ (1993) uviedol, že Straussova tvorba vychádza zo štyroch obrovských oceánov – hebrejská duchovnosť, rímska kultúra, germánska filozofia a slovanská (slovenská) senzibilita. Prvé dve zbierky vydal po nemecky v Prahe ako druh Franza Werfela – *Die Kanone auf dem Ei* (Kanón na vajci, 1936) a *Schwarze Verse* (Čierne verše, 1937). Tretia s názvom *Worte aus der Nacht* (Slová z noci, 2001) bola napísaná v roku 1940, ale knižne vyšla prvýkrát až v roku 2001, t. j. po autorovej smrti. Štvrtá zbierka *Bruder Abel lebt ja noch* (Veď brat Ábel ešte žije) zostala len v rukopise, resp. Teofil Klas ju v úvodnej štúdií do Straussovho zobraňovaného literárneho a mysliteľského diela *Nemecké básne / Deutsche Gedichte* (2012) spomína ako dosiaľ nenájdenu (jestvuje však ako istá súčasť Straussových po nemecky písaných denníkov, ibaže nikomu nie je dané rozhodnúť, ktoré sú to básne a v akom poradí ich autor do knihy zaradil). Ďalšie básne v nemčine objavil T. Klas v autorovej pozostalosti, pričom pochádzajú ešte z jeho školských rokov a popražského obdobia.⁵ Práve Straussova nemecká poézia má špecifický význam pre vnímanie neskoršej spisby písanej po slovensky a ozrejmuje aj jeho zásadné rozhodnutie pre konverziu z judaizmu na katolicizmus. Hľadajúci Pavol Strauss totiž „nachádza svoju trvalú istotu ako konvertita“.⁶

Na tomto mieste sa žiada poukázať na zaujímavú súvislosť, ktorá sa spája s *Rokom kresťanskej kultúry*, v rámci ktorého sa konala i medzinárodná konferencia *Jazykové a kultúrne kontexty kresťanskej tradície: slovensko-slovanské a slovensko-európske vzťahy a paralely* (23.–24. 5. 2024). Okrem *Roka kresťanskej kultúry* sa totiž 28. januára 2024 v Ružomberku konala slávnosť otvorenia *Roka Tomáša Munka*. Pavol Strauss bol veľmi blízkym priateľom ružomerskej rodiny Munkovcov – Františka a Gizely, ktorí sa stali jeho krstnými rodičmi, ako aj s ich synmi, Tomášom a Jurajom. Pavol Strauss bol pokrstený dňa 28. 8. 1942 vo farskom Kostole sv. Mikuláša v Liptovskom Mikuláši a Munkovci boli pokrstení dva a pol roka pred ním. Ako uvádza vo svojom článku *Rok Tomáša Munka* predseda Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa, filozof a univerzitný pedagóg Tomáš Pružinec, duchovné puto medzi Pavlom Straussom a Munkovcami bolo veľmi hlboké a intenzívne. Pavol Strauss s nimi vytváral priam mystické spoločenstvo, a to tak za ich života, ako aj po ich smrti. Duchovné priateľstvo, bytostná spriaznenosť či tento súzvuk duší pretrval u Straussa po celý život. Duchovná štafeta Munkovcov pokračovala a rozvíjala sa v jeho osobe. Keď sa Munkovci po ukončení vojny nevrátili z koncentračného tábora, Matilda Domaratzká, rovesníčka Gizely a osobná vychovávateľka Tomáša a Juraja, odovzdala všetky písomnosti a rodinné fotografie práve Pavlovi Straussovi. Ten robil všetky kroky, ktoré vtedajšia

³ Pašteka, J.: Básnické ambície Pavla Straussa. In Strauss, P.: Slovenské básne. Zobraňované literárne a mysliteľské diela VIII. zväzok. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011, s. 14-15.

⁴ *Profily* – Pavol Strauss. Karol Strážnický, Slovensko, 1993.

⁵ Klas, T.: Poctivý prorok básnik (Z pohľadu jedného z prekladateľov). In Strauss, P.: Nemecké básne / Deutsche Gedichte. Zobraňované literárne a mysliteľské diela IX. zväzok. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, s. 7-10.

⁶ Bátorová, M.: Paradoxy Pavla Straussa. Bratislava: Petrus, 2006, s. 71.

doba umožňovala, aby vypátral všetko, čo bolo možné vypátrať o osude Munkovcov. Okrúhle 80. výročie mučeníckej smrti Božích služobníkov Tomáša a jeho otca Františka, zastrelených 20. apríla 1945 na území Nemecka pri pochode smrti, nie je len výročím otca Františka a syna Tomáša, ale výročím celej umučenej rodiny, aj matky Gizely a syna Juraja, v duchovnom spoločenstve Pavla Straussa. Munkovci a Pavol Strauss sú jeden duchovný celok, jedno poslanstvo, jedna mystická cesta. Ich svedectvo viery, ktoré hojí rany (tak znie motto *Roka Tomáša Munka*), môže byť oslobodzujúce, lámajúce putá, duchovné i historické. No nielen oslobodzujúce od niečoho, ale aj oslobodzujúce pre niečo: možno pre iné cesty prežívania viery, iných pohľadov na Krista, ktorý oslobodzuje a dáva život.⁷

K Straussovej literárnej činnosti ešte možno dodať, že ho výrazne inšpirovala tvorba Rainera Maria Rilkeho, pričom prvotné podnety získaval i od rakúskych prozaikov (R. Musil, H. Broch, K. Kraus). Vplývali na neho aj českí autori (J. Seifert, V. Nezval, F. Halas), zo slovenských napríklad L. Novomeský. Na dôležitý interdisciplinárny aspekt Straussovej tvorby a jej nadčasovú hodnotu však upozorňujú aj odborníci z iných oblastí ako je literárna veda. V roku 2013 vyšla teológovi Martinovi Kolečákovi monografia s názvom *Pavol Strauss, hľadač pravdy*. Zamerail sa v nej najmä na filozoficko-teologickú reflexiu Straussovho diela. I vyššie spomínaný Tomáš Pružinec v štúdiu *Sonda do etického pojmoslovía filozofického myslenia Pavla Straussa* poukázal na fakt, že Strauss svojím dielom vytváral stret filozofie a literatúry. Nadviazal tak „na odkaz európskej filozofie najmä 18. a 19. storočia a myšlienku, že literatúra potrebuje filozofiu a filozofia literatúru. To, čo nemožno vyjadriť filozoficky, to možno vyjadriť príbehom, a to, čo nemožno vyjadriť príbehom, možno vyjadriť filozofickou ideou.“⁸

2. Straussov život, myslenie a tvorba ako maják Kristovho svetla

Cieľom štúdie je teda analyzovať cnosti a hodnoty vo vybranej tvorbe Pavla Straussa. Pretože v kresťanstve sa postupne sformoval systém cností, ktoré majú v duchovnom živote človeka istú hierarchiu. Dobrý človek má tieto schopnosti správne používať, keďže cnosť je aj etická kategória (už v predkresťanskej etickej tradícii mala cnosť zabezpečiť človeku šťastný život), ktorá „v porovnaní s inými prístupmi k morálke stavia na vnútornej добрôte človeka. V ľudskom konaní vychádzajúcom z cnosti, teda z trvalého postoja a náklonnosti, je zaangažovaný celý človek, človek dobrý vo svojom jadre.“⁹ V Novom zákone sa síce pojem cnosť vyskytuje len na štyroch miestach,¹⁰ ale možno tu pozorovať podstatu toho, čo vyjadrujú štyri nosné kardinálne cnosti (múďrosť, statočnosť, miernosť, spravodlivosť), s ktorými úzko súvisia mnohé ďalšie ľudské morálne cnosti. Viaceré svedectvá o tom, že Pavol Strauss sa vyznačoval týmito cnosťami, nachádzame na webovej stránke <http://www.pavolstrausa.sk/>, na ktorej sa o širšiu vedeckú i populárno-náučnú osvetu o jeho živote a tvorbe snaží Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa. Ten vydáva zväčša raz či dva razy ročne časopis *Listy Pavla Straussa*, podieľa sa na publikovaní autorovej tvorby v rôznych knižných reedíciách, archivuje mnohé pramene, informácie i odkazy na televízne dokumenty a rozhlasové relácie, ktoré sú mu venované. Cenným prameňom svedectiev o tejto výnimočnej osobnosti je aj publikácia *Pavol Strauss, prorok novej evanjelizácie*,

⁷ Pružinec, T.: Rok Tomáša Munka. In: Listy PS, 2024, roč. 20, č. 39, s. 23.

⁸ Pružinec, T.: Sonda do etického pojmoslovía filozofického myslenia Pavla Straussa. In Maco, R. – Rozemberg, A. (eds.): Etické teórie – neetická prax. Bratislava: Slovenské filozofické združenie pri SAV, 2023, s. 115.

⁹ Blaščíková, A.: Filozoficko-etická reflexia cnosti v Novom zákone. In Kondrla, P. – Michalov, J. (eds.): Dobrý človek v Novom zákone. Nitra: UKF, 2005, s. 35.

¹⁰ Andrea Blaščíková v štúdiu *Filozoficko-etická reflexia cnosti v Novom zákone* uvádza dva prípady (na s. 35), kde je cnosť vnímaná v zmysle pozitívneho ľudského konania (Flp 4,8 a 2 Pt 1,5), a dve zmienky, kde sa *areté* vzťahuje na silu alebo slávu Božiu či Kristovu (1 Pt 2,9 a 2 Pt 1,3).

ktorú v roku 2018 zostavil Tibor Žilka a Ján Gallik. V nej sa nachádza i výrok básnika Milana Rúfusa, ktorý adresoval Pavlovi Straussovi, pričom ním odkazuje hneď na prvú kardinálnu cnosť, ktorou je *múdrost'*: „Bol to človek nielen nesmierne múdry. Bol to človek láskavý a ľudský. Človek, ktorý sa Bohu vydaril.“¹¹ Gréckokatolícky kňaz, prozaik a básnik Jozef Tóth vníma Straussovu múdrost' ako zásadnú cnosť a zároveň schopnosť, ktorú potvrdzuje „svojím osobným životom i inšpirovaným fenomenálnym literárnym dielom, ktoré je syntézou právd, vedy, rozumu a viery!“¹² Tomáš Pružinec v úvode publikácie *Deväť dní s Pavlom Straussom alias deviatnik láskavého človeka* (2021) charakterizoval Pavla Straussa aj cez výpovede osobností, ktoré ho osobne poznali (ako napríklad biskupi František Tondra, František Rábek a Viliam Judák, kňazi Anton Srholec, Ladislav Hanus či kresťanský politik František Mikloško). Ich výpovede svedčia o tom, ako vnímali Straussove hodnoty a cnosti, keď ho charakterizujú ako človeka s veľkým srdcom naplneným láskou, mysticky ponorený do seba a pritom láskavý ku každému; vzácny idealista, neobyčajný intelektuál, ktorý môže oslovit' každého človeka – aj neveriaceho; rozjímajúci a modliaci sa za svojich pacientov, ktorý všetko obetoval Bohu.¹³ Samotný deviatnik Pavla Straussa vznikol najmä z toho dôvodu, že je potrebné mať v turbulenciách doby a života „pevné body, oporné stĺpy, živé príklady. Unikátne svedectvo myslenia a svedectvo života Pavla Straussa toto všetko môže spĺňať.“¹⁴ A napokon gréckokatolícky kňaz a člen Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa Jozef Voskár vo svojom prejave na valnom zhromaždení Spolku uviedol, že sa isto v blízkej dobe začne proces beatifikácie Pavla Straussa, lebo jeho život a tvorba je „majákom Kristovho svetla pre tento svet, ktorý ide stále viac do tmy. Toto svetlo treba zasvietiť tým, ktorí nevidia dobre na cestu ku Kristovi. Pretože jedinou cestou je Kristus.“¹⁵ Daná analýza hodnôt a cností vo vybranej tvorbe Pavla Straussa tak prináša interpretačný pohľad na to, ako sa zrkadlia vo vedomí súčasného príjemcu. Zanechal totiž „veľké myšlienkové poslanstvo, ktoré je hlbokým poslanstvom ľudskosti, a preto ho treba poznávať, ale aj šíriť“¹⁶.

Poznanie zložitých životných peripetií Pavla Straussa nám umožňuje vnímať na ich pozadí postupne vzrastajúcu silu jednotlivých cností, ktoré výrazne ovplyvnili formovanie jeho hodnotového systému. Ako mnohí významní myslitelia pred ním i po ňom, aj Strauss prešiel fázou hľadania odpovedí na existenciálne otázky. Od detstva vnímal veľmi citlivo „svet okolo seba, dobro, pravdu i krásu. Táto citlivosť a schopnosť obdivovať ho postupne viedla k poznaniu pravdy.“¹⁷ Vyrastal v láskavom intelektuálnom prostredí, v ktorom sa mu však náboženskej výchovy príliš nedostalo.¹⁸ Hoci život jeho milovanej matky Vilmy, ktorú vnímal ako princíp trvania a istoty, ale najmä starého otca z matkinej strany Bartolomeja Kuxa mal „mnohé prvky zhodné s duchom evanjelia.“¹⁹ Práve starý otec najvýraznejšie zasiahol do neskoršieho výbe-

¹¹ Žilka, T. – Gallik, J. (eds.): Pavol Strauss, prorok novej evanjelizácie. Gelnica: G-Ateliér, 2018, s. 16.

¹² Žilka, T. – Gallik, J. (eds.): Pavol Strauss, prorok novej evanjelizácie, c. d., s. 8.

¹³ Pružinec, T.: Deväť dní s Pavlom Straussom alias deviatnik láskavého človeka. Gelnica: G-Ateliér, 2021, s. 7.

¹⁴ Pružinec, T.: Deväť dní s Pavlom Straussom alias deviatnik láskavého človeka, c. d., s. 7.

¹⁵ Gallik, J.: Valné zhromaždenie Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa (22. 4. 2023) v Liptovskom Mikuláši. In: Listy PS, 2024, roč. 20, č. 39, s. 24.

¹⁶ Pružinec, T.: Do budúcnosti cez minulosť. In: Listy PS, 2024, roč. 20, č. 39, s. 25.

¹⁷ Koleják, M.: Náčrt biografie Pavla Straussa. Gelnica: G-Ateliér, 2018, s. 17.

¹⁸ Ako uvádza Martin Koleják v publikácii *Náčrt biografie Pavla Straussa* (s. 18-19), tak v rodine Straussovcov nikdy nebolo zachovávanie náboženských predpisov judaizmu úplné a ani dôsledné. Každodenné náboženské úkony sa obmedzovali na modlitbu pred spaním a synagógu navštevovali len na veľké sviatky. Pavol liturgickej hebrejčine nerozumel, a tak bol len pasívnym príjemcom týchto obradov a aj u svojich vrstovníkov pozoroval absentujúcu vnútornú účasť na židovskom náboženskom živote. A hoci sa v židovskom kostole nedomodlil, ako chlapec sa sám v izbe na kolenách modlieval k veľkej neznámej sile.

¹⁹ Koleják, M.: Náčrt biografie Pavla Straussa, c. d., s. 17.

ru Straussovho lekárskeho povolania, pretože mu bol vzorom obetavosti a nezištnej pomoci, ktorú nikdy neodmietol žiadnemu pacientovi. Oveľa neskôr, keď Pavol Strauss konvertoval z judaizmu na katolicizmus, tento aspekt ustavičnej obetavosti uňho umocnila kresťanská viera a dala jej nový rozmer, prameniáci z Kristovej obety. Prijatím sviatosti krstu tak nadobudol ešte pevnejšiu vnútornú silu, istotu a dispozíciu k tomu, že ho žiadne utrpenie nemôže odtrhnúť od Toho, ktorý je prameňom pokoja a lásky. A práve jedna z kardinálnych cností, konkrétne *statočnosť*, ktorú potrebuje každý, kto chce žiť autentický ľudský a kresťanský život, sa naplno v Straussovom živote prejavila v roku 1944. Narukoval do vojenskej nemocnice v Ružomberku, kde ho zastihlo aj Slovenské národné povstanie. V poľnej nemocnici, na povstaleckom území v Korytnici, sa s mimoriadnou láskou venoval raneným, poslednýkrát sa tu stretáva aj so svojim otcom, ktorý sa schovával v bunkri, a napokon sa aj on sám ocitá tvárou v tvár smrti, keď ho zajala skupina bojovníkov, plánujúca všetkých zajatcov zastreliť. Napokon sa tak neudialo a Pavol Strauss to považoval za Boží zázrak, súvisiaci so silou modlitby, rovnako tak aj udalosť, ktorá sa stala pár dní po jeho opätovnom zajatí, tentokrát gestapom. „Spoliehal sa, že Boh rozhodne, či bude potrebný. Bol vďačný, že sa môže modliť a bol bezstarostný. Nad všetko miloval večnosť. Cítil sa slobodne pre toto všetko a vo vedomí jedného cieľa všetkých ciest.“²⁰ Práve cnosť statočnosti umožňuje človeku byť nepoddajný v pokušeniach a ťažkostiach, dokáže vytrvať v úsilí o dobro, aj keď mu hrozí škoda alebo nebezpečenstvo. A Pavol Strauss, ktorý dostal viacero šancí žiť, pričom prestál mnohé udalosti reálneho ohrozenia vlastného života, o mnoho rokov neskôr, v knihe *Kolíška dôvery* (1988), píše: „Sú chvíle, v ktorých skoro nemožno ovládať bolestivé stavy alebo stavy slabosti a nehybnosti. Ale nestačí sa ponoriť do seba, veď náš cieľ je síce v nás, ale aj nad nami. Rozpočet nášho vnútra nemôže sa udržať v stálom pohľade na seba a do seba. Pohľadom do seba sa síce môžeme dostať nad seba. Ale naša láska k Bohu je vari len odraz Božej lásky k nám.“²¹ Zažiť blízkosť smrti bola pre Straussa zároveň príprava na smrť. Išlo o obrovský vnútorný prerod. Cnosť statočnosti mu umožnila byť odvážnym najmä z lásky ku Kristovej pravde a ak ju chcel ubrániť, tak musel mať veľkú dôveru v Boha, pretože práve ona je základom kresťanskej statočnosti. Svet je preňho Božím prostredím a aj keď tomu niektorí ľudia nechcú uveriť, i tak sa z neho nevymania, sú s ním zžití, ako to dokazujú jeho nadčasové slová: „V malých krôčikoch sa šinie večnosť do nás. I keď žijeme v systéme klík a mafii pospájaných záujmovými zväzkami. Len statočnosť v práci a v medziľudskom nažívaní je protiváha.“²² Spomínaná statočnosť v práci a medziľudských vzťahoch, ktorú si možno u Pavla Straussa spojiť najmä s jeho vzácnym prístupom k pacientom, výrazne pozitívne ovplyvnila životy mnohých. Ako jeden z príkladov slúži príbeh zo života Pavla Straussa, ktorý literárnemu vedcovi a zároveň jeho osobnému priateľovi Tiborovi Žilkovi povedal MUDr. Bohdan Hollý, Straussov spolupracovník v skalickej nemocnici:²³ „Podľa neho po návrate zo študijného pobytu vo Švajčiarsku Strauss používal nové metódy a stal sa lekárom s výnimočnými vlastnosťami. Raz do nemocnice priniesli sklenára, ktorý mal prerezanú ruku pod lakťom a každý z lekárov chcel ruku amputovať. P. Strauss ich presvedčil, že sa treba pokúsiť ruku zachrániť. Pustili sa do práce a ruku zachránili. Pán MUDr. Bohdan

²⁰ Kolečák, M.: Náčrt biografie Pavla Straussa, c. d., s. 50.

²¹ Strauss, P.: Rekviem za neumieranie. Zobraňované literárne a mysliteľské diela III. zväzok. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009, s. 323.

²² Strauss, P.: Rekviem za neumieranie, c. d., s. 320.

²³ Pavol Strauss pracoval v skalickej nemocnici v rokoch 1946–1956. Pôsobil ako primár chirurgického oddelenia a v rokoch 1948–1950 bol aj riaditeľom nemocnice. Z ideologických dôvodov ho potom preložili do chirurgickej ambulancie na nitriansku polikliniku.

Hollý to aj v staršom veku pokladal takmer za zázrak, hoci roky bol riaditeľom Onkologického ústavu v Bratislave.²⁴

V kresťanskom poňatí však „cnosť nikdy nie je len ľudským výkonom, ako tomu bolo napríklad u Aristotela, ale je vždy rozvíjaním toho, čo človek už potencionálne v sebe má.“²⁵ A tak Straussov pocit inferna v období fašizmu i komunizmu mu umožnil precitovať, aj keď bolestivo, čo znamená ešte žiť. V týchto rokoch ho zachraňuje reflexia doby a diania, zameranie do vnútra a sloboda myslenia i pocitovania, ako uvádza Mária Bátorová v monografii *Paradoxy Pavla Straussa*.²⁶ A hoci mohol mať často pocit, že sa ocitol v tme, viera mu umožnila objaviť Boha i tam, kde by ho iní nečakali. Pretože nie je pravda, že v tme nevidíme, iba sa mení naše vnímanie. Práve toto vnímanie akoby u Straussa aktivovala cnosť *spravodlivosti*, bez ktorej nie je možná ani kresťanská láska. I v Biblii sa spravodlivosť spája s pevnosťou, neochvejnosťou, stálosťou. Ako uvádza P. Strauss hneď na začiatku knihy *Mozaika nádeje* (1948), objasňujúc prečo sa stal katolíkom, spravodlivosť našiel vo svätej cirkvi, ktorá „privinie každého človeka dobrej vôle k sebe. Hľadal som spravodlivosť a videl som, že každý chce iné, svoje. A zasa to bola Katolícka cirkev, ktorej kňaz slúžil navlas tú istú omšu, vysluhoval tie isté sviatosti v rovníkovej Afrike, v parížskej Notre-Dame, na Aljaške a ktorej veriaci boli všade spojení tou istou vierou.“²⁷ Cirkev, aj so svojimi chybami a nedostatkami, je mu všetkým i v období jeho tichej existencie, pretože je to práve ticho, v ktorom sa „bilancuje a tak sa prichádza k sebe, t. j. k pokoju v myslí a emóciách tým, že sa nachádzajú riešenia k potencionálne vlastnému, pozitívnemu spôsobu života. Táto vnútorná sila ostať sebou, neznamenala pritom u P. Straussa nijako separáciu od ostatných.“²⁸ Ticho vnímal ako jednu z najkrajších foriem životnej múdrosti a hodnôt bytia. V ňom čerpal nádej, že ani „zúfalé noci nie sú bez konca. A slnovrat lásky je pred horizontom.“²⁹

Mária Straussová, manželka Pavla Straussa, ho vo svojich spomienkach charakterizovala ako veľmi pokojného človeka.³⁰ I Mária Bátorová uvádza, že kto mal to „šťastie ho stretnúť, vie, že to nebolo len slovo, že on sám bol – žité ticho.“³¹ Je to najmä z toho dôvodu, že toto ticho má nahradiť krik, ktorý prenikol medzi Boha a človeka. „Veď všetko veľké na svete vzniklo v tichu. (...) Ticho utvorilo duchovnú kultúru.“³² A keďže synonymom slova pokojný, tichý je slovo mier-ny, možno poukázať aj na ďalšiu dôležitú kardinálnu cnosť, ktorá človeka nabáda k zdržanlivosti a podnecuje jeho pripravenosť konať dobro, t. j. *miernosť*. V nej sa zrkadlí dôležitá úloha – stále sa zdokonaľovať a ovládať, napr. aj svoj hnev či často až túžbu po pomste. Svätý Tomáš Akvinský vnímal miernosť ako základ spirituality a zdravého emocionálneho života, pričom i Ježišove blahoslavenstvá orientujú človeka na cnosť miernosti (porov. Mt 5, 3–12). Pavol Strauss túto cnosť rozvíjal najmä vo svojich meditáciách a modlitbách, ktoré „akoby boli súčasťou adorácie pri oltári“.³³ Modlitba totiž nie je časom, keď sa človek snaží presvedčiť Boha, aby pretvoril svet

²⁴ Žilka, T.: Pavol Strauss, Boží služobník. In Žilka, T. – Gallik, J. (eds.): Pavol Strauss, prorok novej evanjelizácie, c. d., s. 235.

²⁵ Blaščíková, A.: Filozoficko-etická reflexia cnosti v Novom zákone, c. d., s. 43.

²⁶ Bátorová, M.: Paradoxy Pavla Straussa, c. d., s. 36.

²⁷ Strauss, P.: S výhľadom do nekonečna. Zbrané literárne a mysliteľské diela I. zväzok. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2009, s. 60.

²⁸ Bátorová, M.: Paradoxy Pavla Straussa, c. d., s. 83.

²⁹ Strauss, P.: Slovenské básne, c. d., s. 174.

³⁰ Straussová, M.: Spomienky pani Márie Straussovej. In: Listy PS, 2006, roč. 3, č. 5, s. 9.

³¹ Bátorová, M.: Paradoxy Pavla Straussa, c. d., s. 79.

³² Strauss, P.: Život je provizórium. Zbrané literárne a mysliteľské diela VII. zväzok. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011, s. 130.

³³ Pašteka, J.: Duchovné obzory Pavla Straussa. In Strauss, P.: Život je provizórium. Zbrané literárne a mysliteľské diela VII. zväzok. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011, s. 5.

podľa ľudských predstáv. Je to napojenie na Boha, aby modliaci sa pochopil, aké predstavy má Boh o svete, ktorý už raz stvoril. Ako uviedol P. Strauss v rozhovore z 25. augusta 1992, to, čo „vidíme v dnešnom svete, tie drogománie, to je tiež len túžba po tom vnútornom zážitku, ktorý je tými drogami vystupňovaný až do halucinačných situácií. Ale meditácia, koncentrácia v našom zmysle, to s tým nemá nič spoločného. To je čistý odlesk jestvovania Boha.“³⁴ V Straussových *Meditáciách* sa tak objavuje i nadčasový termín tzv. redukovaného človeka, ktorý sa „odpojil od minulosti, od terajška – veď ho len ničí – aj od budúcnosti, na ktorú sa neupriamuje“.³⁵ Je to zároveň typ človeka, ktorého namiesto miernosti charakterizuje práve nemiernosť. „Vrchol nemiernosti je práve vrcholná rozdrobenosť, redukovanosť vo všetkom. Všetko je teda nemierné. Stavby sú neforemné a neprítulné ako mamutie brlohy; ruch a hluk vo veľkých mestách prevyšujú fyziologickú únosnosť našich zmyslov a nervstva, stroje plodia stroje stále gigantickjších rozmerov (napr. lietadlá, ktorých rajskou paradigmatou sú krídla kolibríkov, čoraz viac sa ponášajú na apokalyptické netopiere), hospodárska výroba sa rozrastá do jedinej obrovitej a strašidelnej tlamy, chrliacej stroje; mravné zlo sa rozcváľalo tak, že vie robiť obchodné kartotéky miliónov zavraždených ľudí, že sexualita stúpa na cene so štvorcom vymyslených perverzít. Nemiernosť rozšírila priestory medzi ľudskými srdcami do takej miery, že niet dvoch ľudí, ktorí by chceli to isté.“³⁶ Strauss si týmto konštatovaním vysvetľuje aj príčinu toho, že sa „priamo v našom veku musela vypracovať celá filozofia hodnôt. Lebo to, čo nám chýba, si najviac uvedomujeme. Je zjavné, že redukovanému človeku najviac chýba spätosť s hodnotami, a to nie so sociálnymi, ale s duchovnými.“³⁷ Vybudovať na zemi ríšu pokoja, požehnaní, dobra, spravodlivosti a slobody sa však nedá vlastnými silami, a tak mu najvýraznejším zdrojom posily bola vo všetkom eucharistia, pretože viera v „eucharistiu je najumeleckejším výkonom duše. Lebo eucharistia je tajomstvom tajomstva Božieho.“³⁸

3. Záver

Vnímať cez Straussov život i dielo vzácne hodnoty a cnosti, ktoré ho naplňali, znamená prijať – ako uviedol v predslove do Straussových meditácií, modlitieb a reflexií Július Pašteka – jeho celoživotný mysliteľský apoštolát, v ktorom sa intelektuál spájal takpovediac s mystikom. „V čo veril a o čom písal, nielen rozumom premyslel, rovnako i srdcom precítil – s transcendentnom ho viazalo puto lásky.“³⁹ Jeho výzva, že každý musí začať viesť vnútorný život a do tohto intímneho vzťahu k sebe samému musí každý dôjsť, či je intelektuál, či robotník, lebo všetci sme z toho istého materiálu aj duchovného, aj genetického, aj nervového a preto sa nám treba obrátiť do týchto oblastí,⁴⁰ je zároveň dôležitou duchovno-kultúrnou komunikáciou minulosti s prítomnosťou. Pavol Strauss dokázal pomenovať rozmanité javy a predmety materiálneho sveta i myšlienkové prejavy a predstavy duchovného myslenia, a to tak, že sa v nich integrovala jeho snaha o obrodu, záchranu i spásu sveta, avšak nie formou ďalšej reformy, ale prostredníctvom novej evanjelizácie, ktorej najpevnejším základom bola „blahozvesť lásky“.⁴¹ Lebo v nej

³⁴ Rozhovor s Pavlom Straussom v Nitre 25. augusta 1992. In: Listy PS, 2024, roč. 20, č. 39, s. 16.

³⁵ Strauss, P.: Život je provizorium. Zbrané literárne a mysliteľské diela VII. zväzok, c. d., s. 26.

³⁶ Strauss, P.: Život je provizorium. Zbrané literárne a mysliteľské diela VII. zväzok, c. d., s. 26.

³⁷ Strauss, P.: Život je provizorium. Zbrané literárne a mysliteľské diela VII. zväzok, c. d., s. 30.

³⁸ Strauss, P.: S výhľadom do nekonečna. Zbrané literárne a mysliteľské diela I. zväzok, c. d., s. 126.

³⁹ Pašteka, J.: Duchovné obzory Pavla Straussa. In Strauss, P.: Život je provizorium. Zbrané literárne a mysliteľské diela VII. zväzok, c. d., s. 5.

⁴⁰ Rozhovor s Pavlom Straussom v Nitre 25. augusta 1992, c. d., s. 17.

⁴¹ Pašteka, J.: Duchovné obzory Pavla Straussa. In Strauss, P.: Život je provizorium. Zbrané literárne a mysliteľské diela VII. zväzok, c. d., s. 12.

pramena a z nej vychádzajú analyzované kardinálne cnosti, ktorých vnútorná hodnota prežiarila aj Straussovu vonkajšiu činnosť.

Virtues and Values in the Work, Thinking and Life of Pavol Strauss

Ján Gallik – Renáta Pavlová

To perceive through Strauss's life and work the precious values and virtues that filled him means to accept – as Július Pašteka stated in the preface to Strauss's meditations, prayers and reflections – his lifelong thinking apostolate, in which the intellectual related to the mystic and was bound to the transcendent by the bond of love. His call that everyone must begin to lead an interior life and that everyone must come to this intimate relationship with himself, whether he is an intellectual or a worker, because we are all made of the same spiritual, genetic and neural material, and therefore we need to turn to these areas, is at the same time an important spiritual and cultural communication between the past and the present. Paul Strauss was able to name the various phenomena and objects of the material world, as well as the thought manifestations and ideas of spiritual thought, in such a way that his efforts for the renewal, rescue and salvation of the world were integrated into them, but not in the form of further reform, but through a new evangelization, the most solid foundation of which was the “good news of love”. Because it is in it that the cardinal virtues analysed originate and emerge, the intrinsic value of which also shone through Strauss's external activity.